



A85/12

22 MAART 1985

ROND DE NIEUWE CPSU-LEIDER

Doordat de opvolgingsprocedure in de Sovjet-Unie voor het eerst goed geregeld bleek, is de benoeming van Mikhail GORBACHEV tot secretaris-generaal van de CPSU opvallend snel en soepel verlopen. De nieuwe partijleider heeft op wat oneigenlijke gronden een nogal 'liberaal' imago verkregen, doch is in werkelijkheid een echte technocraat van de nieuwe CPSU-lichting, die vooral uit is op economische resultaten en efficiency, maar onder een uitgesproken ideologisch voorbehoud.

Het valt te verwachten dat GORBACHEV zich zelf voorlopig zal concentreren op binnenlands politieke issues, met name de verbetering van de stagnerende economie, en mede in verband daarmee rust zal zoeken op het buitenlands politieke front, dat hij voorlopig wel goeddeels zal overlaten aan GROMYKO, de detente-architect onder BREZHNEV. Een en ander zal met zich meebrengen dat een zo mogelijk nog hogere prioriteit zal komen te liggen bij de Sovjetrussische inlichtingen activiteit op politiek-militair terrein, maar tegelijkertijd op gebieden als dat van de technologie ter modernisering van de vastgelopen Sovjeteconomie.

ROND DE NIEUWE CPSU-LEIDER

De benoeming van GORBACHEV

De bekendmaking door de Sovjetautoriteiten op 11 maart jl. van het overlijden van CPSU-leider en Sovjetpresident Konstantin CHERNENKO kwam niet onverwachts, net zo min als dat het geval was bij het heengaan van diens voorganger ANDROPOV in februari 1984. Geruchten omtrent het verscheiden van CHERNENKO deden al vanaf de vroege ochtenduren de ronde, o.a. gevoed door zoals het heet betrouwbaar te achten Sovjetbronnen. In de loop van de ochtend voegde zich in dit koor ook de stem van Sovjetjournalist , die in vroeger jaren vaak optrad als officiële spreekbuis van het Kremlin, maar die de laatste jaren nauwelijks meer de aandacht heeft getrokken. liet dit keer van zich horen door middel van een telegram aan de westduitse Bildzeitung, het grote "boulevardblad" van het Springerconcern.

Het scenario dat verder werd gevolgd was vrijwel identiek aan dat van februari 1984. Tegen het middaguur kwam het officiële bericht van CHERNENKO's overlijden, gevolgd door de mededeling dat CC-secretaris en Politburolid Mikhail GORBACHEV benoemd was tot voorzitter van het begrafeniscomite. In de namiddag werd de berichtenreeks voltooid met officiële verklaring dat laatstgenoemde tijdens een buitengewone zitting van het CC-CPSU benoemd was tot secretaris-generaal van de partij.

Het gevolgde scenario mag dan identiek zijn aan dat van februari 1984, de snelheid waarmee het werd afgewikkeld verschilde opvallend. Dertien maanden geleden nam de procedure - dwz. tussen de bekendmaking van ANDROPOV's overlijden en CHERNENKO's benoeming - drie dagen in beslag, nu had men genoeg aan iets meer dan vier uur. Zelfs als in aanmerking wordt genomen dat CHERNENKO in de vooravond van de tiende maart is overleden, dan moet dit voor de over de hele Sovjet Unie verspreid wonende leden van het CC betekend hebben dat ze voorbereid waren op wat er komen ging en tenminste praktisch in de startblokken hebben gestaan.

De snelle gang van zaken duidt er in ieder geval op dat het Politburo van de CPSU - waarvan het voorstel om GORBACHEV te benoemen uiteraard is uitgegaan - zich op het laatste moment niet met uitgebreide beraadslagingen heeft hoeven bezig houden. Algemeen wordt dan ook aangenomen en dat niet alleen het overlijden van CHERNENKO verwacht werd, maar dat ook de kwestie van de opvolging al langer was geregeld.

Toch blijft dan nog het feit van de uiterst snelle bekendmaking, want men had even goed een langere en dus soortgelijke periode in acht kunnen nemen als bij de benoeming tot partijleider van ANDROPOV en CHERNENKO. Eigenlijk kan dit alleen maar verklaard worden vanuit de veronderstelling dat het Kremlin zich - zowel naar de eigen bevolking toe als op het internationale vlak - duidelijk heeft willen profileren als slagvaardig en eensgezind, daarmee een signaal gevend dat het "overgangstijdperk", zoals de periode onder het partijleiderschap van CHERNENKO vaak is gekwalificeerd, voorgoed tot het verleden behoort.

GORBACHEV's gang naar de top

De nieuwe partijleider, Mikhail Sergejevich GORBACHEV (geb. 2-3-'31), is sinds 1952 lid van de CPSU en heeft tot 1978 verschillende functies bekleed in het district Stavropol in het zuiden van de RSFSR tussen de Zwarte en de Kaspische Zee. Aanvankelijk waren dat functies binnen de districts - Komsomol, maar in 1962 maakte hij de overstap naar het regionale partijapparaat, waar hij eerst verantwoordelijkheden kreeg toebedeeld op het terrein van de landbouw en reeds in 1963 benoemd werd tot hoofd van de Afdeling Partijorganen van het district. In 1970 was hij - via enige tussenstations - opgeklommen tot eerste secretaris van de districtspartijorganisatie in welke functie hij de aandacht trok door op het terrein van de landbouwproductie opvallende resultaten te boeken.

Dit succes heeft ongetwijfeld ertoe bijgedragen dat GORBACHEV werd benoemd tot opvolger van de plotseling overleden CC-secretaris KULAKOV, verantwoordelijk voor landbouwaangelegenheden. Belangrijker voor deze benoeming waren echter vermoedelijk de goede relaties die hij onderhield met toenmalig CC-secretaris en Poliburolid SUSLOV, relaties die terug te voeren waren op de omstandigheid dat SUSLOV zelf vanuit Stavropol zijn carrière is begonnen.

Vermelding verdient overigens ook het feit dat GORBACHEV uit zijn Stavropol-periode goede persoonlijke contacten had overgehouden met de latere partijleider ANDROPOV, die in Stavropol was geboren en die streek nog regelmatig bezocht. Voor de carrière van GORBACHEV is dit zeker van nut geweest. Al onder het partijleiderschap van ANDROPOV werd hij als de meest waarschijnlijke opvolger gedoodverfd en algemeen wordt aangenomen dat hij ook diens persoonlijke voorkeur genoot. Reeds toen GORBACHEV ongetwijfeld de aanwezige mogelijkheden benut om zijn persoonlijke machtsbasis en aanhang uit te bouwen, een bezigheid waarvan hij uiteindelijk de vruchten heeft kunnen plukken. Het laat zich aan zien dat hij ook de machtsbasis van zijn vroegere beschermheer ANDROPOV heeft overgenomen, d.w.z. de militaire establishment, het KGB-apparaat en het jongere, beter opgeleide partij kader.

Een bijgeviild imago van de nieuwe partijleider.

Het beeld dat de nieuwe partijleider bij velen in het jongste verleden heeft weten op te roepen is dat van een hervormer, van een kundig organisator en van een man met wie te onderhandelen valt. Die laatste kwalificatie lijkt vooral ingegeven door het bezoek dat hij in december j.l. aan Londen heeft gebracht en de manier waarop hij zich daarover presenteerde. De Britse pers was daarover in het algemeen zeer lovend en bleek duidelijk gecharmeerd van de opvallende wijze waarop hij zich in zijn optreden onderscheidde van de doorsnee CPSU-functionarissen. Het is echter maar de vraag of inschattingen dat iemand "een zeer goed gevoel voor humor heeft" (een Britse regeringsfunctionaris) of "intelligent, ontwikkeld en goed gemanierd (is) ... zonder de gebruikelijke arrogantie van de partijapparatsjik" (aldus de in 1978 gedefecteerde Sovjetfunctionaris SHEVCHENKO) voldoende grond geven om hem als min of meer "liberaal" af te schilderen.

Dat liberale imago lijkt op het eerste oog wel te kloppen met de hervormingen in het landbouwproductiesysteem, waarvoor hij zich als CC-secretaris voor landbouw en eerder als partijleider van Stavropol heeft ingezet. In die hoedanigheden heeft hij zich uitgesproken voor grootscheepse invoering van collectieve contracten in de landbouwsector, een systeem waarin kleine groepen boeren op contractbasis werken en betaald krijgen naar hun productie. Hij heeft zich ook voorstander betoond van een groter aandeel van de prive-landbouw in de totale productie o.a. te realiseren met zo groot mogelijke steun van de staats- en collectieve boerderijen. Hij heeft zich voorts ingezet voor de oprichting van zg. normloze productie - eenheden, die niet verplicht zijn om binnen het kader van het economisch plan voorgeschreven productiequota te realiseren. In zijn functie van partijsecretaris van Stavropol is GORBACHEV verantwoordelijk geweest voor het opzetten van bijna 1500 van zulke normloze productie - eenheden, waarmee goede resultaten werden bereikt. Desondanks bleek dit succes niet voldoende om het CPSU-Politburo zover te krijgen dit systeem ook op nationaal niveau in te voeren

Het feitelijk beeld van GORBACHEV.

In werkelijkheid komt het erop neer dat GORBACHEV - in navolging van een bestaande stroming onder Sovjeteconomen - geporteerd is voor een aantal pragmatische wijzigingen in de centralistisch georganiseerde economie, wat dan zou moeten leiden naar een model waarin de "vakspecialisten" grotere verantwoordelijkheden krijgen toebedeeld.

Oppervlakkig gezien lijken dergelijke hervormingen te gaan in de richting van een soort liberalisering, maar GORBACHEV heeft er nooit twijfel over laten bestaan dat dit niet betekent dat de partij haar leidinggevende rol zou opgeven. Die rol krijgt alleen een wat andere uitingsvorm, omdat de CPSU wel degelijk de supervisie moet houden, maar alleen de dagelijkse gang van zaken moet overlaten aan de in de productiesector werkzame kaderfunctionarissen. De partij heeft in dit model het toezicht op de "ideologische zuiverheid" van die deskundigen en heeft ervoor te zorgen dat zij hun verantwoordelijkheden kennen en hun taken naar behoren vervullen.

Daarmee is de nieuwe partijleider eerder te kwalificeren als een technocraat, die streeft naar maximale resultaten (i.c. productievergroting), maar dan wel met een duidelijk ideologisch voorbehoud, van een man, die geprotegeerd werd door een orthodoxe conservatie als partijideoloog SUSLOV vallen eigenlijk ook nauwelijks andere opvattingen te verwachten. GORBACHEV mag daarmee gelden als een exponent van de nieuwe generatie Sovjet-functionarissen, over wie de naar het Westen uitgeweken Sovjetgeleerde Mikhail VOSELSKY in 1982 zei dat zij "wat democratisch (is) en ... een betere opleiding (heeft). Zij zullen misschien iets andere, meer subtiele methoden gebruiken, maar hebben dezelfde doeleinde als de BREZHNEV-generatie". Het meest illustratief is misschien wel een uitspraak van Politburolid en Buza-minister GROMYKO tijdens het buitengewoon CC-plenum, waar hij het Politburo-voorstel verwoordde om GORBACHEV tot secretaris-generaal te benoemen. "Kameraden", zei hij toen, "deze

man heeft een aardige glimlach, maar hij heeft ijzeren tanden". Kennelijk een uitspraak, die zowel als een aanbeveling maar ook als waarschuwing was bedoeld.

Wat betreft het buitenlands beleid heeft GORBACHEV in de toespraken, die hij sinds zijn benoeming tot CPSU-leider heeft gehouden, in ieder geval geen blijk gegeven op dat terrein andere opvattingen aan te hangen dan die welke tot dusver in de partij gangbaar zijn geweest. "Vreedzame coëxistentie" blijft met de beperkingen die het marxistische leninisme aan dit begrip toekent het principe voor de relatie met het Westen, terwijl het "socialistisch" en "proletarisch internationalisme" onverkort geldt als het sleutelbegrip voor de relaties met de Oostbloklanden en de geledingen van de communistische wereldbeweging. Ten aanzien van het binnenlandse beleid zijn er voldoende aanwijzingen, dat GORBACHEV van zins is om de onder ANDROPOV ingezette en door CHERNENKO afgeremde campagne tegen corruptie en andere voor de Sovjetsamenleving negatieve verschijndelen voort te zetten.

Wat te verwachten valt.

Voorzover dat aan de hand van wat tot nu toe bekend is gezegd kan worden, ziet het er naar uit dat GORBACHEV zich voorlopig zal concentreren op verbetering van de productie in de landbouw en andere industriële sectoren. Daarvoor zullen goede contacten met het Westen welkom zijn vanwege de daar beschikbare nieuwe technologieën. Verwerving daarvan zal een hoge prioriteit hebben en ongetwijfeld ook vertaald worden in Sovjetrussische inlichtingenactiviteiten in het Westen. Verbetering van de contacten en economische, wetenschappelijke en technische samenwerking met het Westen zullen overigens niets afdoen aan de ideologische confrontatie. Wel valt een wat grotere concessie-bereidheid te verwachten op het terrein van de kernwapenproblematiek, maar die zal waarschijnlijk gepaard gaan met een nog nadrukkelijker presentatie van de Sovjet Unie als meest verdelievende natie ter wereld. Overigens zal GORBACHEV het buitenlands beleid voorshands wel vooral overlaten aan GROMYKO, de architect van de detentepolitiek onder BREZHNEV.

Binnenslands moet rekening worden gehouden met een verharding van het beleid - o.m. tot uitdrukking komend in een verdergaande disciplinering en een intensievere aanpak van corruptie. Voor een optimaal functioneren van de economische sector lijkt dat trouwens ook een voorwaarde. Dit zal overigens geen eenvoudige operatie zijn, omdat gerekend moet worden op verzet van de partijbureaucraten, die hun comfortabele posities in gevaar zien komen. Noodzakelijk voor het slagen van een dergelijk beleid is dat GORBACHEV zijn machtspositie uitbreidt en sleutelfuncties in het totale systeem weet te bezetten met personen op wie hij kan rekenen. Een uitstekende gelegenheid daarvoor geeft het statutair in 1986 te houden 27e CPSU-congres, waarvoor de voorbereidingen langzamerhand van start zullen moeten gaan. Een eerdere gelegenheid om tot belangrijke personele wijzigingen te komen is echter het geplande voorjaarsplenium van het CC-CPSU, gevolgd door de halfjaarlijkse zitting van het Sovjetparlement.

Ter gelegenheid van dit voorjaarsplenium kunnen mutaties verwacht worden ter uitbreiding van het aantal personen dat zowel zitting heeft in het CC-secretariaat als in het Politburo. Deze groep, die een soort kernkabinet binnen de partijtop vormt, is in de loop van de jaren geslonken tot twee personen, te weten GORBACHEV en diens rivaal voor het partijleiderschap ROMANOV. Een uitbreiding lijkt daarom voor de hand te liggen omdat anders ROMANOV automatisch tot tweede man in de partijhierarchy zou opklimmen wat voor GORBACHEV geen aantrekkelijk vooruitzicht is. Het is trouwens in het wat verdere verleden de gewoonte geweest dat zo'n vier a vijf personen deel uitmaken van deze kerngroep. Het is niet uit te sluiten dat m.n. de CC-secretarissen LIGACHEV (verantwoordelijk voor de partijorganisatie en sinds kort ook voor landbouw) en DOLGIKH (tevens plv. Politburolid en verantwoordelijk voor industrie) in dit select gezelschap zullen worden opgenomen, omdat zij nauw aan GORBACHEV gelieerd schijnen te zijn. Een mogelijke kandidaat is volgens geruchten ook Politburolid en RSFSR-premier VOROTNIKOV, die eveneens bekend staat als een GORBACHEV-aanhanger. VOROTNIKOV wordt overigens ook genoemd als gegadigde voor de functie van Sovjetpremier welke nu nog vervuld wordt door de 79-jarige TIKHONOV. Wie eventueel in aanmerking komt voor de functie van Sovjetpresident, een functie die immers met het overlijden van CHERNENKO ook vacant is gekomen, is niet te zeggen. Het is niet onmogelijk dat GORBACHEV zelf, net zoals CHERNENKO voor hem, deze functie voor zich zal opeisen.